

SPOR BASINI AÇISINDAN TÜRKİYE'DE 1950'DEN GÜNÜMÜZE MİLLİYET GAZETESİ'NDE YAŞANAN DEĞİŞİM

Selami Özsoy*

ÖZET

Bu araştırmada spor basınının dünyada ve Türkiye'de tarihsel süreç içindeki gelişmesi incelenmiş ve Milliyet gazetesinin arşivinde yapılan taramalarla Türkiye'de yaşanan değişim ortaya konulmuştur. Sonuç olarak 1951'den 2011'e kadar olan dönemde Milliyet gazetesinde spora ayrılan yerin, toplam sayfa sayısına göre arttığı görülmüştür. Gazetede "dört büyük kulüp" olarak anılan Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş ve Trabzonspor haberlerine ayrılan yerin de yıllara göre arttığı saptanmıştır. 1950 ve 1960'lı yıllarda bugün güreş ve boks gibi spor branşlarıyla ilgili haberlerin sayfalarda geniş olarak yer aldığı görülmüştür. Köşe yazarlarının yazı sayılarında da incelenen dönemlere göre bir artış saptanmıştır. Baskı tekniklerinin gelişmesiyle gazetenin spor sayfasında son 20 yılda daha büyük fotoğraflar kullanılmış ve görsel anlamda daha renkli ve estetik bir sayfa düzeni uygulanmıştır. Gazetede fotoğraf alanları artarken, yazı alanları küçülmüştür.

Anahtar sözcükler: Spor, medya, gazete.

CHANGES IN MİLLİYET NEWSPAPER ACCORDING TO SPORTS PRESS IN TURKEY FROM 1950 TILL TODAY

ABSTRACT

This study investigated the development of the sports media in the world and in Turkey in its historical process and displayed the transformation experienced in Turkey by the help of the reviews of the archives of Milliyet newspaper. The results show that the space allocated for sports in Milliyet Newspaper increased in proportion to the number of pages of the paper in the period of 1951-2011. It was also seen that space allocated to news related to Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş and Trabzonspor, known as "four biggest clubs" increased through the years. It was identified that in 1950s and 1960s the papers provided large coverage for news related to sports branches such as wrestling and boxing. The number of sports columns written by columnists also showed an increase in the periods that were investigated. With the development in printing techniques, the sports sections of newspapers have started to use larger photos, more colorful and aesthetic designs in the last 20 years. While photo sections increased in the papers, written sections showed a decrease.

Keywords: Sports, media, newspaper.

GİRİŞ

Spor basını, spor haberlerine yer veren basın türü olarak tanımlanabilir. Spor basını, haberin yanı sıra, habere konu olan olay, olgu veya nesne ile ilgili bütünlüyci, farklı bakış açıları getiren yorumları da okuyucu kitlesine ulaştırmaktadır. Spor basını, konu ve içerik olarak sporu işleyen; spor müsabakaları, organizasyonları, uygulayıcıları ile ilgili haberlerden ilgili kitlesini haberdar eden, bunlarla ilgili spor basını çalışanlarınca hazırlanmış haber, bilgi, yorum ve fotoğraf gibi görsel malzemeler yayımlayan basın türüdür (Kaya 2000: 233).

Günümüzde spor haberciliği gittikçe önem kazanmaktadır. Sporla aktif veya pasif olarak

ilgilenen insanların tüm dünyada milyonları bulması, spor haberciliği ile gazeteciliğinin de yapısını ve işlevlerini etkilemiştir. Hayatlarında hiç spor yapmayan, hatta sportif müsabakaları seyretmeyen insanlar bile medya sayesinde spor karşılaşmalarına ilgi duymaya başlamaktadır. Spor gibi milyonlarca bireyin ilgisini çeken toplumsal bir olgu ve kurum haline gelmiş olan bir alanın, kitle iletişim araçları için içerik malzemesi olmaması imkânsızdır.

1. DÜNYADA SPOR GAZETECİLİĞİNİN TARİHİ

Spor gazeteciliğinin tarihi 200 yıldan eskiye uzanır. Amerika Birleşik Devletleri'nde New York Times gibi siyasi ağırlıklı ciddi gazete-

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

lerde şimdi olduğu gibi günün politik haberlerini tamamlayıcı bir unsur olarak yer almaya başlamıştır. Gazete ve dergiler amatör ve okul sporlarından yerel bowling sonuçlarından, basketboldaki Final Four'a, buz pateninden avcılık ve balıkçılığa kadar çok sayıda spora yer vermektedir. Basılı yayınlarda spor haberlerinin buluşması, 5 Mayıs 1773'te Amerika Birleşik Devletleri'nde Boston Gazette'nin bir boks maçı için İngiltere'ye muhabir göndermesi ile başlar. Dünyada bir gazetede yayınlanan ilk spor haberi, 1773'te ABD'de Boston Gazette'deki bir boks haberidir (Nichols ve ark. 2002: 4).

Günümüz örneklerine benzer nitelikli ilk spor gazetesi ise 1833 yılında İngiltere'de profesyonel atletlerin pazar günleri yayınladığı Bell's Life'dır. 1838 yılında İngiltere'de yayınlanan "Sporting Life", Avrupa'daki ilk spor gazetesidir. Sporting Life'tan 16 yıl sonra 1854 yılında Fransa'da yayın hayatına başlayan "Le Sport" adlı ilk Avrupa spor dergisinde yer alan "Kibarların Gazetesidir" ibaresi, o dönemde sporun kimler tarafından sahiplenildiğinin ve kitleselleşme düzeyinin ne denli düşük olduğunu göstermektedir. (Nichols ve ark. 2002: 17).

1820'lerde ABD'de yayınlanan dergilerde spor haberlerinin yer almaya başlaması Amerika kıtasının Avrupa kıtasına oranla spor ve spor basınında daha hızlı bir gelişim içinde olduğunu göstermektedir. Halen yayınlanmakta olan günlük spor gazeteleri içinde en eskisi İtalya'da 1885 yılında yayın hayatına başlayan La Gazzetta dello Sport'tur (Çetin 1999: 28-32). 1842'de Almanya'da Erlangen kentinde ilk spor dergisi yayınlanmıştır (Voigt 1999: 217).

18. yüzyılın ortalarında Londra'da yayınlanan gazetelerde kriket haberleri yer alırken, profesyonel spor olaylarının geniş kitlelerin ilgisini çekmeye başladığı 19. yüzyılın ortalarında gazeteler düzenli olarak spor haberlerine yer verdi. Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk kalıcı spor gazetesi olan Spirit of the Times, 1831'de yayınlanmaya başladı. 1886 yılında okuyucuyla buluşan ilk spor dergisi Sporting News, günümüze kadar uzanan en başarılı spor yayınıdır. 1890'larda birçok gazete spor haberleri için ayrı sayfalar ayırmaya başladı. ABD'de 1900'lerde günlük gazetelerdeki spor haberleri genele oranla % 9'u oluştururken,

1975'lerde bu oranın % 50'ye kadar yükseldiği görülmüştür (Snyder ve Spreitzer 1983: 215).

Spor, 19. yüzyılın sonlarına doğru ajans haberciliğinde de önemli bir yer tutar hale gelmiştir. 1889'da ABD'de Associated Press muhabirleri, 200 binden fazla kelime tutan ağırsıklet boks şampiyonası haberlerini telgraf aracılığıyla dünyanın dört bir yanına yaymıştır (McDaniel ve Sullivan 2003: 266).

ABD'de 1880'lerde boks ve beyzbol sporlarına ağırlık vererek yayınlanan The National Police Gazette, bazı sayılarını 400 bin basarak spor yayınlarının geniş bir okuyucu kitlesini çektiğini ispatlayan ilk yayınlardan biri olmuştur (McChesney 1989: 53).

Dünyada, 19. yüzyılın başlarında kurallar uygulanarak yapılmaya başlanan modern spor dallarını ilgi ile izleyen seyirciler, bu karşılaşmalarla ilgili haber ve yorumları merak etmeleriyle, gazeteler spor konusunda bilgili yazarlar aramaya başladılar. Böylece gazetelerde spor yazılarının sütunlar halinde yayınlanmasıyla spor gazeteciliği gündeme geldi. 19. yüzyılın ortalarından sonra İngiltere'de futbol takımları, Amerika'da Boks, Fransa'da güreş profesyonel olarak düzenlenmeye başlanınca seyirci kapasitesi arttı ve ilgi fazlaştı. Bu nedenle de spor gazeteciliği gelişmeye başladı. 19. yüzyılın sonlarına doğru Fransa, İngiltere, Amerika, Almanya, Belçika ve İtalya'da yalnız spor yazan dergiler yayınlanmaya başladı. Yirminci yüzyılın başında bütün dünyada haberler telgrafla, fotoğraflar da mektupla gazete ve dergilere iletiliyordu (San 1991: 187). Radyoda ilk spor karşılaşması haberi 1921'de verilmiştir. Almanya'da ilk spor haberi 1924'te geçildi. 1936'daki Berlin Olimpiyat Oyunları, televizyondan yayınlanan ilk olimpiyatlar olarak tarihe geçti (Voigt 1999: 217).

1954'te yayına başlayan Sports Illustrated dergisi, haftalık ortalama 3.5 milyonluk tirajıyla dünya genelinde en çok satan dergilerden biridir. 20. yüzyıl boyunca gazetelerde spor haberlerinin yayını giderek artış gösterdi. Dünyanın en önemli gazetelerinde yerel, ulusal ve uluslararası spor haberleri toplam sayfaların neredeyse yarısı oluşturmaktadır (Sage 2002: 217).

ABD’de 1900’lerin başlarında gazetelerde sporla ilgili haberler, yarış ve kolej oyunları hakkında ön haber kısa bilgiler, yerel takımların müsabakalarının sonuçlarından oluşurdu. 1920’lerin sonlarında spor sayfaları gazetelerin spor bölümleri ile birlikte büyüdü ve günümüzdeki spor servislerine benzedi. Chicago Tribüne gazetesi üzerinde yapılan bir derlemede, spora ayrılan sayfa oranı 1900’de % 9, 1925’te % 12, 1950’de % 15, 1975’te % 17 olarak gerçekleşmiştir. Spor haberlerinin diğer haberlere oranı ise 1900’de % 14, 1925’te % 28, 1950’de % 32, 1975’te % 52 olmuştur (Tükenmez 2003: 79).

2. TÜRKİYE’DE SPOR GAZETECİLİĞİNİN TARİHİ

Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk gazeteler 19. yüzyılın son çeyreğinde levantenler tarafından yayınlanmıştır. 1874’te yayınlanan Le Progres d’Orient, İstanbul’da yayınlanan ilk gazetedir. 1868’de Levant Times and Shipping Gazette ile 1895 yılında yayınlanan Stamboul gazetesi, Osmanlı Devleti’ndeki ilk gazetelerdendir (Alemdar 1996: 17).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde basın, sporla ilk defa, 1891 yılında Türk Edebiyatında önemli bir devre adını veren ünlü dergi Servet-i Fünûn’a Ali Ferruh Bey’in Paris’ten gönderdiği eskrimle ilgili yazısı ile tanışmıştır (Atabeyoğlu 1991: 6). İlk spor yazısını yayınlayan günlük gazete, Selanik’te çıkan Asır Gazetesi’dir. Gazete, 1895 yılında bisiklet yarışları ve at koşuları ile 1896 yılında Atina’da yapılan ilk modern olimpiyat oyunlarının hazırlıklarından bahseden haberlere yer vermiştir (Atalay 2004: 90).

Spor adamı ve gazeteci Burhan Felek’in 28 Eylül 1910 tarihinde çıkarmaya başladığı Futbol adlı dergi, spor basın tarihinin ilk yayınları arasında yer almaktadır. Yayın hayatını 6 ay sürdüren dergi, dönemin anlayışına uygun olarak yarısı Türkçe, yarısı ise Fransızca olarak yayınlanıyordu. Türkiye’ye sporun yayılmasında öncülük yapan Selim Sırrı Tarcan, 1911 yılının Temmuz ayında “Terbiye ve Oyun” adını taşıyan yeni bir dergiyi yayın hayatına sokmuş ancak uzun ömürlü olamamıştır. Terbiye ve Oyun, 1922 yılında kısa bir süre tekrar

yayınlanmaya başlanmış, ancak bu girişim de sonuçsuz kalmıştır (Atabeyoğlu 1991: 7).

Türkiye’de bir futbol haberi günlük bir gazete- de ilk kez 1911 yılında yayınlanmıştır. Galatasaray kulübünün de üyesi olan Abidin Daver, İstanbul’da oynanan Galatasaray-Tamaşvar ile İstanbul Karması-Tamaşvar karşılaşmalarını Tasvir-i Efkâr gazetesinde haber olarak yayınlattırarak spor basınına önemli bir açılım getirmiştir. O dönemde spor basınının anlatımına örnek vermek gerekirse Tasvir-i Efkâr gazetesi, 1913’teki nüshasında bir futbol maçını şöyle duyuruyordu:

“Kadıköy Union Clup’de önümüzdeki 23 Mart Pazar günü saat 2’de mubaşeret olmak üzere iki müsabaka icra edilecektir. Köprü’den Kadıköyü’ne zevali hareket 1.45’te hareket eden vapur, spor meraklılarını vakti muayyende Union Clup’e yetiştirir”

Tasvir-i Efkâr’ın 7 Haziran 1913 tarihli nüshasında yayınlan bir spor haberinde ise şu ifadeler yer alıyordu:

“Eğlenceler arasında en ziyade şayanı temaşa olan talim Galatasaray’la Union Clup’ün icra ettikleri maç olmuştur. Seyircilerden çoğu şimdiye kadar böyle bir maç görmemişlerdir. Hatta bazıları oyunun ne olduğundan tamamen bihaberdi. İki kulübe mensup genç ve gürbüz oyuncuların kulüplerinin renkli yeleklerini ve futbol kurdularını giymiş buldukları halde arada bir görünmeleri, seyirciler arasında büyük bir merak tevhit etmiştir” (Hiçyılmaz 1985: 12).

9 Aralık 1918 tarihli Tasvir-i Efkâr, bir maçın teknik yorumunu şöyle aktarmaktadır:

“İngilizler yegan yegan iyi oyuncular. Bilhassa sol müdafî orta muavin ve orta muhacim mükemmeldiler. Fenerbahçelilerin muhacim hattı gayet iyi ve İngilizlerinkine faikti (üstündü). Muhacimler, topu kemali sürat ve maharetle ileri sevk etmişler ve oyun kamilen İngilizlerin kalesi önünde cereyan etmiştir” (Hiçyılmaz 1985: 12).

Günümüzde de devam eden Galatasaray-Fenerbahçe rekabetinin basındaki temellerinin 1920'li yıllarda atıldığı görülmektedir. Bu rekabette ilginç olan bir nokta da futbol maçlarının günümüz basınında çok kullanılan savaş metaforlarıyla anlatılmasının ilk örneklerinin görülmesidir. Örneğin 16 Kasım 1928'de Galatasaray'ın Fenerbahçe'yi 2-0 yendiği maçta "Sivil amiral" diye ünlünen Abidin Daver Bey, Cumhuriyet Gazetesi'nde bir müsabakayı şöyle anlatmaktadır:

"Vakt-i muayyen gelmiş olmalı ki, Galatasaray hücumu geçti. Ümit edilmediği için Na mer'i bir şekilde düşman sefainin (gemilerinin) içine sokulan Şefikiye (Kemal Şefik) birden bire dehşetli bir torpil salıverdi. Bunu Farukiye (Kemal Faruk) torpidosunun tam isabetli bir enbahtı (atışı) takip etti. Hedefe isabet tamdı. Galatasaray filosunun bu üstünlüğü karşısında hasım bocaladı. Ya ateş etmeye vakit bulamıyor, yahut ateşleri hedefe ulaştıramıyordu. Farukiye'nin tam isabetli enbahtı düşman filosunu alt üst etmişti" (Hiçyılmaz 1985: 12).

Spor yazarlığını ilk olarak kendisine meslek seçen kişi, 1919'da "Spor Alemi" adlı bir dergi çıkaran Çelebizade Said Tevfik Bey (Said Çelebi) olmuştur. Kullandığı esprili dil, birçok kişiyi önce spor yazılarına karşı ilgilenmeye sevk etmiş, sonra kişileri sahaya çekmiştir (Atalay 2004: 50).

Cumhuriyetin ilanından sonra spor haberlerinin önemi artmaya başlamıştır. Akşam, Cumhuriyet gibi siyasi gazetelerin birinci sayfalarında spor haberleri görülmeye başlamıştır. Ali Naci Karacan'ın sahibi olduğu Akşam gazetesi, Türk spor basını tarihinde birinci sayfasını ilk kez spor haberlerine açan gazete olmuştur (Atalay 2004: 90). 1924'te Paris Olimpiyatları'na hazırlanmakta olan Türk Milli Futbol Takımı'nın büyük boy fotoğrafı Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasında yayınlanmıştır. Cumhuriyet gazetesi kurucusu Yunus Nadi, 1924 yılında yazdığı sunuş yazısında, çıkarmaya başladığı gazetenin amaç, şekil ve mesleğine ait esasları ve gazetesinin özelliklerini belirtirken, "Gazetenin iktisat ve spor sütunları en yetkili uzmanlarca hazırlanacaktır" ifadesini kullanmıştır. Gazetenin dördüncü sayfası ikişer sütun halinde spora ayrılmıştır (İnuğur 1992: 67).

1930'lu yıllarda spor dergilerinin yayınlanmaya başladığı görülmektedir. Suat Hayri Ürgüplü'nün Fransa dönüşü yayınladığı "Şa Şa Şa" isimli dergisi, "Şiir" lakabıyla ünlü futbolcu Refik Osman Top'un çıkardığı "Gol" ve "Spor Alemi" bunlardan bazılarıdır. 1933'te Haber Gazetesi ilk bağımsız spor sayfasını yapmıştır. 1939 yılında yayınlanmaya başlayan İkdam gazetesinin dördüncü sayfası spor haberlerine ayrılmıştır (İnuğur 1992: 157).

1948 yılında Londra'da düzenlenen Yaz Olimpiyat Oyunları'nda Türk güreşçilerinin büyük başarı elde etmesi, gazete yöneticilerinin spora daha geniş yer vermelerini sağlamıştır. Olimpiyatların 2. Dünya Savaşı sonrası barış ortamında düzenlenen ilk oyun olma özelliği taşıması nedeni ile Türk sporcularının yanı sıra ilk defa geniş bir gazetecisi grubu da Londra'ya gitmişti. O yıllarda popüler bir spor branşı olan güreşte kazanılan 6 altın madalya; Hürriyet Gazetesi'nin 1. sayfasından okuyuculara duyurulmuş ve bu, Türk spor basınında bir ilk olmuştur. Spor haberlerinin fazla yer tutmadığı 1940'lı yıllarda büyük bir başarıyla karşılaşan gazeteler "spor" başlığıyla olimpiyatlara sayfalarında geniş yer ayırmıştır. Bayram gibi özel günlerin dışında gazete logoları ve başlıklar haricinde renk kullanmayan gazeteler, olimpiyatlar için kırmızı renkli baskı yapmıştır. Yayın hayatına 1 Mayıs 1948 tarihinde başlayan Hürriyet Gazetesi, Londra Olimpiyatları'na foto muhabiri göndererek bir ilki gerçekleştirmiş ve bol fotoğraflı olimpiyat haberleri tirajını arttırmıştır. Bu fotoğraflar, başka gazeteler tarafından kullanılmaya başlanınca Hürriyet Gazetesi, fotoğrafların kopyalanmaması için gazeteye bir uyarı notu koymuştur (Atabeyoğlu 1991: 39, İnuğur 1992: 223, Topuz 1973: 175, Şapolyo 1969: 243).

1950'li yıllara kadar gazetelerde henüz spor haberleriyle ilgilenen uzman muhabirler ve ayrı birimler bulunmamaktaydı. Spor haberleri, diğer haberlerle ilgilenen gazeteciler tarafından hazırlanıyordu. 1950'li yıllarda yayınlanan Son Posta Gazetesi'nde spor haberlerini yazan Adnan Fuat Aral, 60 bin satan ve Hürriyet'in Yeni Sabah'ın rakibi olan gazetenin spor sayfasını tek başına çalışarak çıkarmaktaydı (Ayhan 2001: 90). 1950'li yıllarda Cumhuriyet, 6. sayfasından verdiği spor haberlerini, sadece futbola dayandırmadan tüm etkinliklerden söz

etme ve sayfalara çok haber koyma anlayışıyla bisikletten kayağa kadar her spor dalına yer vermiştir (Hiçyılmaz 1985: 15).

1952 yılında “Türk Spor” adlı ilk günlük spor gazetesi çıkarılmıştır (Atabeyoğlu 1991: 8-15). Türk Spor Gazetesi’nin, A Milli Futbol Takımı’nın Dünya Kupası finallerine katılmaya hak kazandığını yazan 18 Mart 1954 tarihli sayısı, o tarihlerde en çok satan günlük gazetenin satış rakamını geride bırakmıştır (Kıvanç 2002: 78).

1953 yılında sadece spor haberleri yayınlayan “Spor Haberleri Ajansı” kurulurken, 1954 yılında Yılmaz Poğda tarafından “Türkiye Spor Gazetesi” adında Türkiye’nin ilk spor gazetesi yayınlanmıştır. O dönemde en çok satan günlük gazetenin tirajı 40 bin iken, Türkiye Spor Gazetesi 50 bin satıyordu (Atalay 2004: 91).

Gazetelerin arka sayfalarının tümüyle spora tahsis edilmesinin geçmişi fazla eski değildir. 1955-56’da Yeni Sabah, spora arka sayfayı ayırmıştır (Toker 1999: 42).

Sporun giderek futbolla özdeşleştiği ama profesyonelliğin yeni başladığı, milli lig örgütlenmesi için ulaşım gibi alt yapının yetmediği 1950’li yıllarda spor haberleri mahalli gazetelerin herhangi bir sayfasında duyurulmaktaydı. Futbolun milli lig statüsüyle oynanır olduğu 1960’lı yılların başından itibaren hem gazeteler aynı anda birkaç ilde basılıp bütün illere dağıtılarak kitleselleşti, hem sporun kitlesel tüketime konu olmasının sonucu olarak spor sayfaları gazetelerin genel bütünlüğüne karşı bağımsızlığını kazandı. Türkiye düzenli lig organizasyonlarının ortaya çıkmasıyla spor olgusu geniş kitlelere yayılırken, günlük gazetelerin spor haberlerine ayırdıkları yerin de artmaya başladığı görülmektedir. Türkiye’de birçok gazete 1950’li yıllardan sonra spor haberleri için ayrı bir birim kurarak, birden fazla sayfasını spor haberlerine ayırmaya başlamıştır. 1960’lı yıllara gelindiğinde spor sayfalarına gösterilen ilgi, günlük gazeteler arasında özellikle Milliyet ile Tercüman arasında büyük bir rekabetin doğmasına yol açmıştır. Spor servisleri arasında ortaya çıkan rekabet, bir çok gazetenin 30-40 kişilik spor servisleri kurmalarına kadar varmıştır. Bu arada 1963’te spora tam sayfa ayırmaya başlayan Hürriyet, 7 kişilik bir spor servisi oluşturdu. Milliyet de “star imza”, “geniş kad-

ro”, “teknik güç” gibi özellikleri kapsayan yayın anlayışını sürdürdü (Uzun 2001: 85).

Spor haberleriyle ilgilenen gazetecilerin sayısının artması, aralarında bir birlik oluşturma ihtiyacını doğurdu. Bu amaçla 1963 yılında Türkiye Spor Yazarları Derneği kuruldu. Büyük illerde 7 şubesi olan derneğin halen 1000’e yakın üyesi bulunmaktadır (tsyd.org.tr).

Daha sonraki dönemlerde günlük gazeteler, spor haberlerine ayırdıkları sayfa sayısını artırma yoluna gitmişlerdir. 1970 ve 80’li yıllarda gazetelerin arka sayfaları spor haberlerine ayrılmış, birçok spor branşından haberler bu sayfalarda yer bulabilmiştir. Ancak futbolun popülaritesinin artması ile 1990’lı yıllardan sonra gazetelerin sadece dört büyük kulüp olarak adlandırılan Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş ve Trabzonspor’un haberlerinin yer aldığı futbol gazetelerine döndüğü görülmektedir.

1980’lerden sonra ülkedeki siyasal ve sosyal gelişmeler spora, dolayısıyla spor medyasına da yansdı. Özellikle gençler, depolitizasyon süreci sonrasında yüksek kültür ve sanat ürünleri yerine daha çok magazin ve sporla ilgili yayınlara yöneldiler. Spor medyası da bu talebi karşılayabilmek için sayfalarını futbola ve onun her türlü yüzeysel ve magazinsel boyutuna alabildiğine açtı. Spor medyasındaki bu kolaycı ve geniş kitleleri yakalayan akım, günümüze kadar devam etmiş ve hala geçerliliğini korumaktadır.

Bu çalışmada Türkiye’de gazetelerde spor haberlerinin yer alma süreci ve Milliyet Gazetesi örneğinde 1950’den bu yana yaşanan değişimin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Türkiye’de süreklilik gösteren gazetelerden biri olan Milliyet Gazetesi, 3 Mayıs 1950’de Ali Naci Karacan tarafından yayınlamaya başlamıştır. Kurulduğu yıllarda gazetenin baskı makinesi bulunmamaktadır. 1954 yılında kendi baskı tesislerinde basılan Milliyet, hemen her kesimden okura seslenmeyi başarmış ve kısa sürede tirajını artırmıştır (Kabacalı 2000: 215).

3. YÖNTEM

Bu çalışmada spor basınının tarihsel süreç içindeki değişimi Milliyet Gazetesi’nin arşi-

vinde yapılan taramalarla ortaya konulmuştur. Bu amaçla 1951, 1961, 1971, 1981, 1991, 2001 ve 2011 yıllarının Mart aylarının ilk haftalarının Milliyet Gazeteleri örneklem alınarak spor sayfaları incelenmiştir. Bu incelemede şekil olarak şu kriterlere göre yapılmıştır: Sayfa sayısı, haber sayısı, fotoğraf sayısı, fotoğraf büyüklüğü, köşe yazısı sayısı, haber büyüklüğü, haberlerin branşlara göre dağılımı. Elde edilen veriler frekans dağılımlarına göre analiz edilmiştir.

4. BULGULAR

Milliyet Gazetesi'nin incelendiği dönemde günlük 16.71'lik sayfa sayısı ortalamasıyla yayınlandığı görülmüştür. Gazetenin örneklem alınan dönemler içinde spor sayfalarının diğer sayfalar içindeki oranı %18.24 olmuştur. Örneklem alınan dönemde Milliyet Gazetesi'nin ortalama spor sayfası sayısı günlük 2.86'dır. Yıllara göre bakıldığında hem gazetenin toplam sayfa sayısında ve spora ayrılan sayfa sayısında bir artış olduğu gözlenmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Gazetenin spor sayfalarının genel sayfalara oranı

Yıl	Ortalama Toplam sayfa	Ortalama Spor Sayfası	%
1951	6	1	16,67
1961	6	1,5	25,00
1971	12	2	16,67
1981	13	3	23,08
1991	22	3	13,64
2001	28	4	14,29
2011	30	5,5	18,33
Ortalama	16,71	2,86	18,24

4.1. Spor sayfalarının yıllara göre değişimi

1951: Gazete 6 sayfa olarak siyah beyaz fotoğraflarla yayınlanmıştır. Gazetenin arka sayfası olan 6. sayfasında spor haberleri "Milliyet Spor" başlığı altında yer almıştır. Ancak bazı günler gazetenin ilanlarının sayfanın yarısını kapladığı görülmüştür. Bazı günler gazetenin spor sayfası 2-3 haberle kapatılmıştır. İncelenen dönemdeki İngiltere'den gelen boks takımının, Türk boksörlerle yaptıkları müsabakalar detaylı bir şekilde haber haline getirilmiştir. 7 Mart 1951 tarihli Milliyet'in arka sayfasında yer alan spor sayfasındaki iki haber de boks branşına aittir. İngiltere Ligi'ndeki müsabakaların da büyük başlık ve fotoğraflarla duyurulması dik-

kat çekicidir. Fenerbahçe'nin Vefa ile yaptığı karşılaşma fotoğraflı olarak gazetenin 1. sayfasından duyurulmuştur.

1961: Gazete 6 sayfa olarak siyah beyaz fotoğraflarla yayınlanmış ve arka sayfası spora ayrılmıştır. Spor sayfasında herhangi bir ilan veya reklama rastlanmamıştır. Spor sayfasının haberleri, ilanların da bulunduğu 5. sayfaya devam olarak aktarılmıştır. Büyük kulüplerin müsabaka haberleri çok fotoğraflı verilmiş, atılan her golün fotoğrafının konulmasına özen gösterilmiştir. Spor Toto ile ilgili tahminlere çeyrek sayfa yer ayrılmıştır. Müsabakalarla ilgili yorumlar yayınlanmıştır.

1971: Gazete yine siyah beyaz fotoğraflarla yayınlanmış ancak haberlerin zeminlerinde ve çerçevelerinde renk kullanılmıştır. Gazetenin sayfa sayısı, Türkiye 1. Ligi müsabakalarının oynandığı Pazar gününün ertesinde 12'ye çıkarılırken, spor haberleri de iki sayfaya çıkmıştır. Pazar günleri oynanan müsabaka haberleri, spor yazarlarının yorumları eşliğinde verilmeye başlanmıştır. Türkiye 1. Ligi müsabakaları geniş şekilde verilirken yine boksla ilgili haberlerin sayısı ve büyüklüğü dikkat çekmiştir. 1966 yılında 2. Lig ve 3. Lig'in kurulmasının ardından gazetelerde bu müsabakalarla ilgili haber iç sayfalarda yer almaya başlamıştır.

1981: 1980'li yıllarda baskı teknolojisindeki gelişmelerle gazetelerde renkli fotoğrafların yoğunluğunun arttığı görülmektedir. Milliyet Gazetesi de arka kapağı olan 12. sayfası ve iç sayfası olan 11. sayfasını renkli fotoğraflarla yayınlamaya başlamıştır. Ayrıca spor haberlerinin devamları, yeni bir iç sayfaya daha aktararak 12 sayfalık gazetenin spor sayfası sayısı 3'e çıkarılmıştır. Gazetenin ana spor sayfası olarak görülen 12. sayfasında Türkiye 1. Ligi'nin üç büyük takımının müsabakaları ve haberleri büyük fotoğraflarla yer almaya başlamıştır. Dönemin televizyonun etkisiyle yayılan buz pateni gibi sporlara ait haberler ana spor sayfasında fotoğraflı şekilde duyurulmuştur. Gazete bazı günler 14 sayfa olarak yayınlanmıştır. Bulgaristan'da düzenlenen bir güreş turnuvasına muhabir gönderen gazete, Türk güreşçilerin haberlerini iki gün üst üste manşetten vermiştir.

1991: Milliyet Gazetesi, 1990'lı yılların başında sayfa sayısını 20'ye, lig maçlarının olduğu

günlerde ise 24'e çıkarmıştır. Spor haberleri de bir ana sayfa ve iki devam sayfası olarak yapılandırılmıştır. Gazete ana spor sayfasını büyük fotoğraflarla daha da renklendirmiştir. Özellikle büyük kulüplerin maçlarıyla ilgili haberler çoğunlukla yarım sayfadan fazla tam sayfaya yakın büyüklükte çok fotoğraflı ve maç kritikleri ile duyurulmuştur. Haberler ana sayfadan başlık ve spotlarla verilmiş, haberlerin detayları devam sayfalarında yer almıştır. İç sayfalarda ayrıca kısa haberler yer almıştır.

2001: Milliyet gazetesi, 2000'li yıllara geldiğinde sayfa sayısında artışa gitmiştir. Gazete 26-30 sayfa arasında yayınlanmıştır. Gazetede en büyük değişiklik, spor sayfasının arka kapaktan iç sayfalara girmesi olmuştur. Bununla birlikte spora ayrılan sayfa sayısı hafta içi 4'e çıkmış, maç günleri bu sayı daha da artmıştır. Gazete "devam sayfası" uygulamasına son vererek haberleri tek sayfada bitirmiş, haberleri

daha çok spotlarla oluşturmuştur. Ortalama dört spor sayfasının her birinde büyük ve çok fotoğraflarla desteklenmiş ayrı manşetler kullanılmıştır.

2011: Yaklaşık 30 sayfa olarak yayınlanan Milliyet Gazetesi, 2011 yılında arka kapak içinden başlayarak spora ortalama 5-6 sayfa ayırmıştır. Gazete, haftanın belli günleri tam sayfaya yakın bahis oyunlarından en popüler olanı "İddia" tahminleri yayınlamıştır. Gazetenin spor sayfalarında haberler "çok büyük" fotoğraflarla duyurulmuştur. Özellikle dört büyüklerin müsabakaları sonrasındaki sayfalar, bir maç fotoğrafının sayfa boyunda büyütülmesi ve yazıların fotoğraf içine gömülmesi şeklinde tasarlanmıştır. İncelenen son dönemde gazetenin artan sayfa sayısı ile birlikte basketbol ve atletizm haberlerine ayrı sayfa ayırdığı dikkat çekmektedir.

Tablo 2. Mart aylarının ilk haftasındaki sayılarında Milliyet Gazetesi'nin spor sayfalarında ebatlarına göre fotoğraf sayıları

Fotoğraf büyüklüğü*	1951	1961	1971	1981	1991	2001	2011	Toplam	%
Küçük	6	11	29	27	21	58	71	223	43,6
Orta	8	34	18	33	36	35	46	210	41,1
Büyük	4	1	4	10	11	14	15	59	11,5
Çok büyük				3	2	7	5	17	3,3
Toplam	18	46	51	73	70	114	139	511	100

*Küçük: 4 santimetre kareden küçük. Orta: 4 ile 15 santimetre kare arasındakiler. Büyük: 15 santimetre kareden büyük fotoğraflar. Çok büyük: Genişliği sayfa enini kaplayan veya eşdeğer büyüklükteki fotoğraflar.

4.2. Fotoğraf büyüklüğü

Gazetede incelenen 1951-2011 döneminden örneklem alınan birer haftalık süreçte yer alan fotoğrafların toplam sayılarına bakıldığında genelde bir artıştan söz etmek mümkündür. 1981'deki dönemden itibaren gazetenin dış sayfasında renkli fotoğraf kullandığı görülmektedir. 2001'den itibaren iç sayfalarda da renkli fotoğraflar yer almıştır. Gazetenin örneklem alınan ilk üç döneminde "çok büyük" fotoğraflara rastlanmamıştır. 2001 ve 2011 yıllarında özellikle dört büyük takımın Türkiye 1. Ligi müsabakalarının haberleri, futbol karşılaşmalarından çekilen "çok büyük" fotoğraflarla kullanılmıştır. Fotoğrafların kalitesinde bir iyileşme de dikkat çekmektedir. Baskı teknolojisine paralel olarak fotoğrafçılık alanında başta dijitalleşme olmak üzere yenilikler, sayfalara yansıyan fotoğraf kalitesini yükseltmiştir. Foto muhabirlerinin müsabakalardan hare-

ketli anları yakaladığı fotoğraflar, sayfa editörlerinin estetik düzenlemeleriyle hızlı bir şekilde okuyucuya sunulmuştur (Tablo 2).

4.3. Branşlara göre haberlerin dağılımı

1951'den itibaren 10 yıllık periyotla mart aylarının ilk haftasındaki sayılarında Milliyet Gazetesi'nin spor sayfalarında yayınlanan haberlerin uzunluklarına göre dağılımına bakıldığında gazetede yer alan toplam 832 haberin 600'ünün (% 72) futbol branşına ait olduğu saptanmıştır. Futbol haberlerinin içinde genele oranla % 44'ü "dört büyükler" olarak adlandırılan en çok şampiyonluk kazanan Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş ve Trabzonspor kulüplerine aittir. Bu dört takım dışında kalan futbol kulüplerinin ve amatör lig müsabakalarının haberleri % 13,2'lik oranı oluşturmuştur. 2011 yılı incelemesinde, 2010 yılında Türkiye Spor Toto Süper Ligi'nde

şampiyon olan Bursaspor'un haberlerinin ağırlık kazandığı görülmüştür.

Futbol dışındaki en fazla haberin olduğu branş basketboldur (%9). Basketbolu voleybol (% 4), atletizm (%3), güreş (%2) ve boks (% 2) takip etmektedir (Tablo 3).

1950 ve 1970'li yıllarda boks haberlerinin yoğunlukta olduğu görülmüştür. Sadece Türki-

ye'de değil, yurt dışındaki boksörlerin haberleri de ilgi görmüştür. Sayfa sayısının arttığı 2000'li yıllardan sonra diğer branşlardaki haberlere küçük de olsa yer verilmiştir. Özellikle 2011'de atletizmle ilgili haberlerin sayısında bir artış görülmektedir. Milli Takım ve Futbol Federasyonu ile ilgili haberler de önemli bir yer tutmuştur (%6).

Tablo 3. Mart aylarının ilk haftasındaki sayılarında Milliyet Gazetesi'nin spor sayfalarında yayınlanan haberlerin branşlara göre dağılımı

	Branş	1951	1961	1971	1981	1991	2001	2011	Toplam	%
Futbol	4 büyükler	4	24	21	20	36	102	159	366	44,0
	Milli Takım/Federasyon		10		11	10	15	6	52	6,3
	Dünyadan futbol	5	9		13	14	5	26	72	8,7
	Anadolu /Amatör		15	29	16	10	17	23	110	13,2
	Basketbol		4	3	10	13	28	36	94	11,3
	Voleybol		1		5	14	2	10	32	3,8
	Güreş		1	1	10		5	1	18	2,2
	Boks	7		10			1		18	2,2
	Bisiklet	1		1	1				3	0,4
	Halter	1			1		1		3	0,4
	Atletizm	2	2		3	1	2	11	21	2,5
	Olimpik	2	2				8	1	13	1,6
	Diğer		10	1	9	11		6	37	4,4
	Toplam	22	78	66	99	108	186	273	832	100

Tablo 4. Mart aylarının ilk haftasındaki sayılarında Milliyet Gazetesi'nin spor sayfalarında yayınlanan haberlerin uzunluklarına göre dağılımı

Haber boyutu*	1951	1961	1971	1981	1991	2001	2011	Toplam	%
Kısa	11	47	21	53	63	96	149	440	52,9
Orta	3	25	30	35	25	61	62	241	29,0
Büyük	1	4	2	5	6	9	37	64	7,7
Geniş haber	7	2	8	11	14	19	17	78	9,4
Toplam	22	78	66	99	108	186	273	832	100

*Haberler uzunluklarına göre değerlendirilirken boyut olarak 10 cm/1 sütunu geçmeyen haberler "küçük", 10 cm/1 sütun ile 20 cm/4 sütun arasındaki haberler "orta", 20 cm/4 sütundan daha büyük haberler "büyük", daha büyük ve ikiden fazla fotoğraf ve yazı, başlık, spot gibi elemanlarla zenginleştirilmiş haberler ise "geniş haber" olarak sınıflandırılmıştır. Devam sayfalarına dönen haberler tek haber olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 5. Mart aylarının ilk haftasındaki sayılarında Milliyet Gazetesi'nin spor sayfalarında yayınlanan köşe yazılarının yıllara göre sayısı

	1951	1961	1971	1981	1991	2001	2011	Toplam
Köşe yazıları	1	13	14	11	14	17	22	92

4.4. Köşe yazıları

Milliyet'in spor sayfalarında köşe yazılarının sayısında yıllara göre bir artış olduğu görülmektedir. Dört büyüklerin futbol müsabakalarının

ardından yorumcuların yazıları yıllar geçtikçe sıklaşmıştır. 1951'de incelenen bir haftalık süreçte 1 köşe yazısına rastlanırken, bu sayı 1961'de 13'e, 2011'de de 22'ye yükselmiştir (Tablo 5).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmada örneklem alınan yıllara göre yapılan değerlendirmede Milliyet Gazetesi'nin spora ayırdığı sayfa sayısının arttığı görülmektedir. Ancak bu artış, diğer sayfalarla paralellik gösterdiğinden örneklem alınan dönem içinde spor sayfalarının gazetenin geneline oranının çok değişmediği söylenebilir. 1951 ve 1961 yıllarında toplam 6 sayfa olarak yayınlanan spor haberleri 1 ile 1,5 sayfa arasında yer tutmuş ve % 16.6'lık bir oranı bulmuştur. 2011 yılına gelindiğinde ise ortalama 30 sayfa olarak yayınlanan Milliyet Gazetesi'nin ortalama 5,5 sayfasını, yani diğer bir deyişle % 18.3'ünü ayırdığı görülmüştür.

Milliyet Gazetesi'nin örneklem alınan dönemler içinde spor sayfalarının diğer sayfalar içindeki oranı (% 18.24) daha önce yapılan araştırmalarda elde edilen sonuçlarla paralellik göstermektedir. Gazetelerin spor sayfalarının kapladığı yerin incelendiği bir araştırmada (Özsoy ve ark. 2008) spor sayfalarının genel sayfa sayısına göre % 20'lik bir oranda yer kapladığı belirlenirken, Milliyet Gazetesi'nin spor sayfalarının oranı ise % 19 olmuştur. Milliyet Gazetesi'nin 60 yılı aşkın yayın hayatı süresince spor haberlerine aynı oranda yer ayırdığı ve bu oranın diğer gazetelerle aynı düzeyde olduğu söylenebilir.

2001 yılında örneklem alınan haftanın spor sayfaları incelendiğinde, haber detaylarının yer aldığı devam sayfası uygulamasının kalktığı görülmüştür. Bu dönemden sonra haberler, başladığı sayfada bitirilmiş, daha kısa yazı ve geniş fotoğraf tarzı benimsenmiştir.

Milliyet Gazetesi'nde kullanılan fotoğraf sayısının ve büyüklüğünün örneklem alınan her dönemde giderek arttığı görülmüştür. Bu da gazetenin, spor sayfasında görselliğe daha fazla önem verdiği şeklinde yorumlanabilir. Milliyet örneğinde olduğu gibi gazetelerin spor sayfalarının yazı yoğunluğu düşüktür. Buradan hareketle spor basınının son yarım yüzyılda yıllar geçtikçe içeriklerinde fotoğraf oranını artırarak görselliği ön plana çıkardığı ve okunacak metinlerin oranını düşürdüğü söylenebilir.

Türkiye'de en popüler spor branşı olan futbol, spor basınında da en fazla yer ayrılan spor bran-

sıdır. Milliyet Gazetesi'nin spor sayfalarında yayınlanan haberlerin % 72'sinin futbol branşıyla ilgili olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, futbol branşının gazetelerde % 65.72 oranında bulan araştırma ile (Özsoy ve ark. 2008) % 79.6 oranında bulan araştırma (Öztürk ve ark. 1996) sonuçlarıyla paralellik taşımaktadır.

Milliyet Gazetesi'nin spor sayfasında köşe yazarlarının yazı sayılarında incelenen dönemlere göre bir artış saptanmıştır. Yorumcuların da köşelerinde genellikle futbolla ilgili yazılar yazdıkları görülmüştür.

Spor haberlerinin yer almaya başladığı 1900'lerden bu yana Türkiye'deki gazetelerde futbol öncelikli branş olmuştur. Milliyet gazetesi örneğinde yapılan bu incelemede de aynı sonuca ulaşılmıştır. Araştırma sonuçları dönemsel olarak değerlendirildiğinde futbol haberlerinin sayı ve nicelik olarak kapladığı yerin arttığı söylenebilir. Halen Spor Toto Süper Ligi olarak anılan eski adıyla Türkiye 1. Futbol Ligi'nde en fazla şampiyonluk elde eden dört kulübün (Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş ve Trabzonspor) haberleri, futbol haberleri içinde en fazla oranı tutan haberler olmuştur. Gazetenin spor sayfasında dört büyük kulübün haberlerinde de bir artış söz konusudur. Bu artışın diğer gazeteler için de geçerli olduğu söylenebilir.

Çağımızda futbol oyunu sadece bir spor karşılaşması olmaktan çıkmış durumdadır. Futbol bugün, başlı başına bir sanayi kolu olarak çalışırken, kendine aynı zamanda yan sanayiler de yaratmış ve böylece dev bir pazar konumuna ulaşmıştır. Medyanın bugün eriştiği teknolojik düzeyin de katkısıyla bu spor, kitleleri peşinden sürükleyen toplumsal bir fenomen halini almıştır. Gazeteler, futbol aracılığıyla okuyucularını arttırırken, futbol da medya aracılığıyla yaygınlaşmakta ve değerini yükseltmektedir.

Sonuç olarak 1951'den 2011'e kadar olan dönem boyunca alınan örneklemelerden elde edilen verilere göre Milliyet Gazetesi'nde spora ayrılan yerin toplam sayfa sayısına orantılı şekilde arttığı saptanmıştır. Bu bağlamda dört büyük kulübün haberlerine ayrılan yer de yıllara göre artmıştır. Gazetenin spor sayfasında yıllara göre daha büyük fotoğraflar kullanmış ve görsel anlamda daha renkli ve estetik bir sayfa düzeni uygulanmıştır. Milliyet gazetesinin spora ayrı-

diği yer yıllara göre artarken, yazı alanlarının küçüldüğü ve görsel öğelerin ön plana çıktığı görülmüştür.

Bu araştırma 1951-2011 yıllarındaki dönemde Milliyet Gazetesi ile sınırlıdır. Spor basınının tarihiyle ilgili yapılacak bundan sonraki araştırmalarda, daha önceki dönemler ile başka gazeteler de örnekleme dahil edilerek karşılaştırma yapılabilir. Ayrıca gazetenin içerik ve metinlerindeki değişim de ayrıca analiz edilebilir.

KAYNAKLAR

Alemdar K (1996) İletişim ve Tarih, İmge Kitabevi, Ankara.

Atabeyoğlu C (1991) Türkiye'de Spor Yazarlığı'nın 100. Yılı: 1891-1991, Türkiye Spor Yazarları Derneği Yayını, İstanbul.

Atalay A (2004) Spor, Medya ve Serbest Zaman, Beta Yayınevi, İstanbul.

Ayhan O (2001) Televizyonda Spor Haberciliği, Yerel Gazetecilikte Meslek İçi Eğitim, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti - Konrad Adenauer Vakfı Yerel Basın Eğitim Seminerleri Dizisi: Antakya, 8-9 Ekim 2001, Erdini Basımevi, İstanbul.

Çetin C (1999) Sporun Yaygınlaşması ve Değişimi Sürecinde Televizyonun Rolü, Doktora Tezi, M Ü, İstanbul.

Hiçyılmaz E (1985) Türkiye'de Spor Gazeteciliği ve Haberciliğinin Tarihi, Spor Basını ve Basında Spor, Hürriyet Vakfı Eğitim Yayınları, No: 7, İstanbul.

İnuğur N (1992) Türk Basın Tarihi, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayını, İstanbul.

Kabacalı A (2000) Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın, Literatür Yayınları, İstanbul.

Kaya A Y (2001) Türkiye'de Spor Basını Haber Dili: Futbol Haberlerinde Sözcük Seçimi Üzerine Bir İçerik Çözümlemesi, Doktora Tezi, A Ü, Sos. Bil. Enst, Eskişehir.

Kıvanç H (2002) Kupaların Kupası Dünya Kupası, 1930'dan 2002'ye, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

McChesney R (1989) The Audience Experience With Sport on Television, Lawrence A.

Wenner (ed), Media, Sports & Society, Sage Publications.

McDaniel S R ve Sullivan C B (2003) Extending the Sports Experience: Mediations in Cyberspace, Lawrence A. Wenner (ed), MediaSport Routledge, London, pp 266-281,

Nichols W et al. (2002) Media Relations in Sport. Sport Management Library, Fitness Information Technology Inc. Morgantown.

Özsoy S (2008) Türkiye'de günlük gazetelerde sporun yer alışı, 10. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, Bildiri Kitabı, 23-25 Ekim 2008, Bolu.

Öztürk F ve ark. (1996) Günlük Gazetelerde Sporun Yer Alışı, Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Derg, 7 (2), 24-32.

Sage G (2002) Global Sport and Global Mass Media. Sociology of Sport and Physical Education: An Introductory Reader, Antony Laker (ed), RoutledgeFalmer, London.

San H (1991) Spor ve Basın, Spor Ahlakı ve Felsefesine Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu, İstanbul.

Snyder E E ve Emler AS (1983) Social Aspects of Sport, Prentice - Hall Inc., New Jersey.

Şapolyo E B (1969) Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın, Güven Matbaası, Ankara.

Toker Y (1999) Ben Spor Yazarı İken, Toker Yayınları, No: 34, İstanbul.

Topuz H (1973) 100 Soruda Türk Basın Tarihi, Gerçek Yayınları, İstanbul.

Tükenmez M (2003) Medya ve Spor, Etikus Yayınları, İstanbul.

Türkiye Spor Yazarları Derneği, Erişim: 21 Mart 2011 (<http://www.tsyd.org/tarihce.asp>)

Uzun R (2001) Türkiye'de Spor Basını 1980-2000, Doktora Tezi, A Ü, Sos. Bil. Enst, Ankara.

Voigt D (1998) Spor Sosyolojisi, Ayşe Atalay (çev), Alkım Yayınevi, İstanbul.